

กรมหลวงพิชิตปรีชากร
อธิบดีศาลฎีกาคนแรก

พ.ศ. ๒๔๒๘

พลตรีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร

พลตรีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร มีพระนามเดิมว่า “พระองค์เจ้าชายศักดิณรงค์ยุคล” เป็นพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ในเจ้าจอมมารดาฝั่งหรือฝั่ง ประสูติเมื่อวันจันทร์ เดือน ๑๑ แรม ๓ ค่ำ ปีมะเสาะ เวลา ๔ ทุ่ม ๘ บาท ตรงกับวันที่ ๒๗ ตุลาคม พ.ศ. ๒๓๙๙ เป็นพระเจ้าบรมวงศ์เธอชั้น ๔ เป็นพระเจ้าลูกยาเธอชั้นใหญ่ในรัชกาลที่ ๔ และเป็นพระเจ้าน้องยาเธอชั้นใหญ่ในรัชกาลที่ ๕ เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๙ รัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาให้เป็นกรมหมื่นพิชิตปรีชากร และ พ.ศ. ๒๔๒๙ ทรงเลื่อนขึ้นเป็นกรมหลวงพิชิตปรีชากร สิ้นพระชนม์เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ปีระกา พ.ศ. ๒๔๕๒ พระชนมายุ ๕๕ พรรษา

ประวัติการศึกษา

ทรงศึกษาเล่าเรียนกับครูบาอาจารย์แต่เพียงเล็กน้อย หากแต่ได้ฝึกฝนเล่าเรียนด้วยพระองค์เองจนเกิดความชำนาญเป็นส่วนใหญ่

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสังเกตเห็นว่า กรมหลวงพิชิตปรีชากร มีพระอริยาสัยนิยมศึกษากฎหมายและอรรถคดี จึงโปรดเกล้าให้ศึกษาวิชากฎหมายและหัดพิจารณาความอยู่กับพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระเทเวศน์วัชรินทร์ ซึ่งทรงบัญชาการศาลรับสั่งอยู่ในสมัยนั้น

ประวัติการรับราชการ

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๙ มีการปรับปรุงการปกครองและตั้งองคมนตรี ได้รับแต่งตั้งให้เป็นองคมนตรีด้วย และต่อมาในปีเดียวกัน ได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลรับสั่งชำระความฎีกาคคนแรก และต่อมาดำรงอธิบดีศาลแพ่งกลางและศาลแพ่งเกษม พ.ศ. ๒๔๒๙ ดำรงตำแหน่งข้าหลวงใหญ่ ณ เมืองเชียงใหม่

และต่อมาได้เป็นข้าหลวงต่างประเทศประจำมณฑลอิสาน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๕ มีการจัดตั้งกรมทหารหน้าขึ้น ได้รับแต่งตั้งให้เป็นนายพันเอกช่วยราชการในกรมทหารหน้า พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้รับพระราชทานยศเป็นนายพลตรี เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๘ ทรงรับตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม พระองค์ที่ ๒ ต่อจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระสวัสดิ์วัฒนวิศิษฎ์ ต่อมาทรงลาออกจากตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม เพราะทรงพระโรค แต่ยังทรงรับเป็นกรรมการศาลฎีกาจนถึงสิ้นพระชนม์

ผลงานทางด้านตุลาการที่สำคัญและแนวความคิด

ทรงคิดทำแบบบริคณห์สัญญาไว้เป็นหลักฐานและทรงจัดศาลต่างประเทศที่จังหวัดเชียงใหม่จนเป็นที่เรียบร้อย เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๓๗ (ร.ศ. ๑๑๒) ทรงได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าผู้พิพากษาไทย พิจารณาคดีประวัติศาสตร์ คือ คดีพระยอดเมืองขวาง ซึ่งสืบเนื่องมาจากกรณีพิพาทกับฝรั่งเศสในสมัยนั้น จนได้รับสรรเสริญว่า “ทรงเป็นตุลาการที่รอบรู้กฎหมาย ทรงความกล้าหาญในทางยุติธรรมเทียบเคียงได้กับชาวต่างประเทศแล้ว”

ในสมัยที่ทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีศาลแพ่งกลางและศาลแพ่งเกษม ทรงดำริว่าควรรวมศาลที่กระจายอยู่ตามกระทรวงต่าง ๆ ให้มารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรม กระทรวงเดียว จึงกราบบังคมทูลเสนอให้จัดรวมศาลที่กระจายอยู่ให้มารวมอยู่ในกระทรวงยุติธรรมแห่งเดียว แต่ที่ประชุมรัฐมนตรีสภาไม่เห็นด้วย เพราะเกรงว่าจะไม่เป็นที่เรียบร้อยและยังไม่จำเป็น พระดำริอันก้าวหน้าและสมัยใหม่ในด้านศาลสถิตยุติธรรมจึงเป็นอันต้องระงับไป แต่ก็เป็นแนวทางให้มีการดำเนินการในเรื่องนี้ในสมัยต่อมา ซึ่งปัจจุบันนี้ศาลต่าง ๆ ได้รวมอยู่ที่กระทรวงยุติธรรมแห่งเดียว สมดังที่พระองค์ทรงตั้งพระทัยไว้

ราชการและงานพิเศษและผลงานอื่น ๆ

ทรงมีส่วนร่วมเป็นกำลังสำคัญเรื่องการเลิกทาส โดยอาศัยวิชากฎหมาย เพราะการเลิกทาสในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น แม้มีพระราชบัญญัติให้บรรดาคทาสซึ่งเกิดในรัชกาลที่ ๕ พ้นจากการเป็นทาสเมื่อวันที่ ๖^๕ ค่ำ ปีมะจุลศักราช ๑๒๓๖ ตรงกับวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๑๘ แล้วก็ตาม แต่การดำเนินการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินั้นเป็นเรื่องลำบาก เพราะคนส่วนมากยังไม่เห็นคุณค่า ฝ่ายนายเงินต้องการใช้ทาส ส่วนทาสก็อยู่ไม่ได้โดยไม่มีนายเป็นที่อาศัย ขณะที่ประกาศใช้พระราชบัญญัติยังไม่มีปัญหาเรื่องเกษียณอายุทาส เพราะคนที่เกิดเป็นทาสยังเป็นเด็ก แต่ขณะที่กรมหลวงพิชิตปรีชากร ทรงบัญชาการศาลแพ่งแล้ว ปัญหาเรื่องเกษียณอายุทาสมีมากขึ้น ได้ทรงบังคับคดี เรื่องเกษียณอายุทาสโดยมิครันคร้ามต่อความเคียดแค้นของนายเงิน และทรงพยายามทุกวิถีทางให้ทาสนิยมความเป็นอิสระ ทำให้การเลิกทาสสำเร็จสมพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีส่วนร่วมในการจัดตั้งหอพระสมุดวชิรญาณ ซึ่งเป็นที่มาของหอสมุดแห่งชาติ และเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๓ ทรงเป็นหัวหน้ากรรมการจัดตั้งโรงเรียนหลวงสอนภาษาอังกฤษที่นั่นทนอุทยาน ซึ่งถือกันว่าเป็นโรงเรียนรัฐบาลที่สอนภาษาต่างประเทศก่อนตั้งกรมศึกษาธิการ

นอกจากจะเป็นนักกฎหมายแล้ว ยังทรงเป็นจิตรกร ทรงพระนิพนธ์ทั้งบทกวีและร้อยแก้ว มีทั้งลิลิต โคลง ฉันท์ เพลงยาว ร่าย ด้น บทละครพูด มีร้อยแก้วเรื่องหนึ่งคือ เรื่อง “ธรรมสารวินิจฉัย” ได้อธิบายว่า ยุติธรรมเป็นอย่างไร กฎหมายคืออะไร และเรื่อง “สนุกนิก” ซึ่งเป็นทำนองนวนิยาย (Novel) ของต่างประเทศ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงวิจารณ์ว่า “โคลง ฉันท์ กาพย์ กลอน ในภาษาไทย กรมหลวงพิชิตปรีชากร อาจทรงแต่งให้ดีได้ถึงโบราณกวีอย่างสูงสุดที่ได้เคยมีมาในเมืองไทย” และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า

อยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ชมกรมหลวงพิชิตปรีชากร เมื่อครั้งที่กรมหลวงพิชิต
ปรีชากร มีพระชนมายุได้ ๒๑ ชันษา ทรงนิพนธ์ลิลิตสรรเสริญพระบารมีถวาย
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๙ ว่า

กรมหมื่นพิชิตกล้า	เกลากลอน
ไพเราะพจนสุนทร	ถ่องถ้อย
เฉลิมเกียรติกวีร	ถาว่าง วายเอย
แจกอบลเบิกสร้อย	สรดฟุ้งฉมขจร

พระเกียรติคุณ

กรมหลวงพิชิตปรีชากร นอกจากทรงประสบความสำเร็จในชีวิตสมตาม
คำจารึกถึงพระเกียรติคุณของพระองค์ท่านที่พระพุทธรูปจำลองที่วัดมกุฏกษัตริยา-
รามาว่า “เป็นเสนาบดี องคมนตรี รัฐมนตรี นายพลตรีทหารบก ข้าหลวงต่าง
พระองค์ สำเร็จราชการลาวเฉียงลาวกาว เป็นวินิจายามาตย์ อธิบดีกระทรวง
แพ่งเกษมแพ่งกลาง และศาลฎีกาเอกอัครตุลาการ ทรงดำเนินในคลองญาณชีวิต
อันเห็นดีเห็นงามนำประโยชน์ความสุขให้สำเร็จได้โดยยุคแก่สวรรษฐ์สัตกุลประชา
เอนกประการ” แล้ว ยังทรงสนพระทัยในการประกอบโรคศิลป์แผนโบราณ โดย
ใช้พระนามแฝงว่า “หมอเวชสิทธิ์” เป็นคนไทยคนแรกที่ปรุงยาไทยผสมกับยา
ต่างประเทศ และทรงคิดตั้งชื่อยาต่างประเทศเป็นภาษาไทยหลายอย่าง เช่น
ซิงค์ออกไซด์ ทรงเรียกชื่อว่า “ยาขาว” ผงบอริก ว่า “เกลือสมาน” น้ำมันวินเตอร์
กรีน ว่า “น้ำมันระกำ” น้ำมันพาราฟินชั้น ว่า “น้ำมันแก้ว” เป็นต้น และทรง
สนพระทัยด้านการกสิกรรมถึงขนาดไปจับจองที่ดินที่ตำบลหนองมน จังหวัดชลบุรี
ทำไร่ เลี้ยงสัตว์โดยส่งพันธุ์โคมาจากต่างประเทศ และนำพันธุ์มะพร้าวจากจังหวัด
ชุมพรมาปลูก เพื่อเป็นตัวอย่างแก่ราษฎร และทรงนิพนธ์เรื่องทำนาลงในหนังสือ
วชิรญาณพิเศษ เมื่อปี ๒๔๓๑ ไว้ด้วย โดยทรงให้คติไว้ว่า “ผู้ใดมีที่ดินแม้แต่ผืน
น้อย ๆ ก็ยังได้ชื่อว่าเป็นเจ้าแผ่นดินในผืนที่ดินนั้น”

ก่อนสิ้นพระชนม์ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ได้แสดงพระประสงค์ไว้กับ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่า เมื่อพระองค์ท่านสิ้นพระชนม์แล้ว ไม่ประสงค์ให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงต้องลำบาก หรือ สิ้นพระราชทรัพย์ในการพระศพของพระองค์ประการหนึ่ง และประสงค์ให้แพทย์ได้ชั้นสูตรพระศพเพื่อศึกษาอาการโรค จะได้เป็นประโยชน์ในทางแพทย์สำหรับรักษาเพื่อนมนุษย์ต่อไป
